

POLSKA KARTA PRAW OFIARY

Wszystkie polskie organizacje, instytucje i osoby prywatne stykające się w swojej pracy z ofiarami przestępstw postanowiły dla poprawienia sytuacji ofiar w Polsce podpisać ten dokument.

Mając na względzie:

- zagwarantowaną w Konstytucji Rzeczypospolitej przyrodzoną i niezbywalną godność człowieka i obywatela, będącą źródłem jego wolności i praw, które władze publiczne mają obowiązek szanować i chronić (*art. 30 Konstytucji RP*);
- fakt, iż Rzeczpospolita Polska jest państwem prawa, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej, w którym każdy ma obowiązek przestrzegania prawa (*art. 2 i art. 83 Konstytucji RP*);
- zalecenia wypracowane przez międzynarodową społeczność kształtujące politykę postępowania z ofiarami przestępstw, a w szczególności:

Deklarację ONZ o podstawowych zasadach sprawiedliwości dla ofiar przestępstw i nadużyć władzy z 1985 r.,

Europejską Konwencję o kompensacji dla ofiar przestępstw popełnionych z użyciem przemocy z 1983 r.,

Zalecenia Rady Europy Nr R(85)11 w sprawie pozycji ofiary w prawie i procesie karnym,

Zalecenia Rady Europy Nr R (87)21 w sprawie zapobiegania wiktyimizacji i pomocy dla ofiar przestępstw;

oraz

- rozumiejąc, iż posiadanie prawa oznacza rzeczywistą możliwość korzystania z procedur gwarantujących ich realizację, zwłaszcza gdy są one naruszane lub nie wypełniane;
- rozumiejąc potrzebę podniesienia kultury prawnej poprzez realną egzekucję praw obowiązujących;
- kierując się dobrem ofiar przestępstw oraz chęcią pomocy i naprawienia doznanej przez nie krzywdy postanawiamy spisać i upowszechnić Polską Kartę Praw Ofiary.

POLSKA KARTA PRAW OFIARY KOMENTARZ

Wszystkie polskie organizacje, instytucje i osoby prywatne stykające się w swojej pracy z ofiarami przestępstw postanowiły dla poprawienia sytuacji ofiar w Polsce podpisać ten dokument.

Mając na względzie:

- zagwarantowaną w Konstytucji Rzeczypospolitej przyrodzoną i niezbywalną godność człowieka i obywatela, będącą źródłem jego wolności i praw, które władze publiczne mają obowiązek szanować i chronić (art. 30 Konstytucji RP);
- fakt, iż Rzeczpospolita Polska jest państwem prawa, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej, w którym każdy ma obowiązek przestrzegania prawa (art. 2 i art. 83 Konstytucji RP);
- zalecenia wypracowane przez międzynarodową społeczność kształtujące politykę postępowania z ofiarami przestępstw, a w szczególności:

Deklarację ONZ o podstawowych zasadach sprawiedliwości dla ofiar przestępstw i nadużyć władzy z 1985 r.,

Europejską Konwencję o kompensacji dla ofiar przestępstw popełnionych z użyciem przemocy z 1983 r.,

Zalecenia Rady Europy Nr R(85)11 w sprawie pozycji ofiary w prawie i procesie karnym,

Zalecenia Rady Europy Nr R (87)21 w sprawie zapobiegania wiktyimizacji i pomocy dla ofiar przestępstw;

oraz

- rozumiejąc, iż posiadanie prawa oznacza rzeczywistą możliwość korzystania z procedur gwarantujących ich realizację, zwłaszcza gdy są one naruszane lub nie wypełniane;
- rozumiejąc potrzebę podniesienia kultury prawnej poprzez realną egzekucję praw obowiązujących;

- kierując się dobrem ofiar przestępstw oraz chęcią pomocy i naprawienia doznanej przez nie krzywdy postanawiamy spisać i upowszechnić Polską Kartę Praw Ofiary.

I. Definicja i zakres uprawnień

1. Ofiarą w rozumieniu Karty jest osoba fizyczna, której dobro prawem chronione zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo, a także jej najbliżsi (art. 115 § 11 Kodeksu karnego [k.k.], Rezolucja 40/34 Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 29 XI 1985 r., Deklaracja podstawowych zasad sprawiedliwości dla ofiar przestępstw i nadużyć władzy, pkt. A [ONZ 85], art. 47 Konstytucji RP, art. 49 i art. 51 § 2 Kodeksu postępowania karnego [k.p.k.]).

Komentarz

Mieć prawo to znaczy mieć realny dostęp i możliwość skorzystania z procedur gwarantujących realizację naszych praw, zwłaszcza wtedy gdy są one naruszane lub nie wypełniane. Dlatego też, tam gdzie jest to możliwe, każde z praw ofiary umocowane w obowiązującym prawie uzbrojone zostaje w procedury gwarantujące egzekucję tych praw (ofiara ma prawo do...). Tam gdzie umocowania takiego brak, pojawia się postulat wprowadzenia odpowiednich zmian w obowiązującym prawie (ofiara powinna mieć prawo do...).

Stan prawny: Rezolucja 40/34 Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 29 XI 1985 r. w Deklaracji podstawowych zasad sprawiedliwości dla ofiar przestępstw i nadużyć władzy stanowi w pkt. A. iż:

- 1. Ofiarami są osoby, które indywidualnie lub zbiorowo poniosły uszczerbek na zdrowiu fizycznym lub psychicznym, doznały zaburzeń emocjonalnych, strat materialnych lub istotnego naruszenia swoich podstawowych praw w wyniku działania lub zaniechania będącego naruszeniem ustaw karnych obowiązujących w Państwach Członkowskich, w tym również ustaw dotyczących przestępnego nadużycia władzy.*
- 2. Dana osoba może być uważana w rozumieniu Deklaracji za Ofiarę niezależnie od tego, czy sprawca został ujawniony, zatrzymany, oskarżony lub .skazany i niezależnie od więzi rodzinnej łączącej sprawcę i ofiarę. Pojęcie "Ofiara" obejmuje również, jeśli zachodzi taka potrzeba, najbliższą rodzinę lub osoby pozostające na utrzymaniu*

bezpośredniej ofiary i osoby, które doznały krzywdy w sytuacji zagrożenia lub zapobiegnięcia wiktylizacji.

- 3. Postanowienia tu zawarte mają zastosowanie do wszystkich, bez względu na takie cechy, jak rasa, kolor, płeć, wiek język, religia, obywatelstwo, przekonania polityczne i inne, wierzenia lub praktyki kulturowe, majątek, urodzenie lub status rodzinny, pochodzenie etniczne lub społeczne i inwalidztwo.*

Art. 47 Konstytucji RP gwarantuje iż: Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz decydowania swoim życiu osobistym. Oznacza to prawo do wolności od bycia ofiarą prawo do właściwej pomocy w chwili usiłowania lub dokonania czynu niegodnego z prawem.

Art. 49 k.p.k. stanowi, iż pokrzywdzonym jest osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo.

Art. 51 § 2 k.p.k. mówi, że jeżeli pokrzywdzonym jest małoletni albo ubezwłasnowolniony całkowicie lub częściowo, prawa jego wykonuje przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczęć pokrzywdzony się znajduje.

Procedury: obok omówionych poniżej procedur prawa karnego ofiara może wykorzystać również przepisy prawa cywilnego. Niezależnie od ochrony przewidzianej w innych ustawach chroni ono dobra osobiste człowieka: zdrowie, wolność, cześć, swobodę sumienia, nietykalność mieszkania (art. 23 Kodeksu cywilnego [k.c.]). Ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, a także usunięcia jego skutków. Może także na zasadach przewidzianych w prawie żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy na wskazany społeczny cel (art. 24 k.c.). Roszczenia majątkowe wynikające z przestępstwa mogą być dochodzone w postępowaniu cywilnym albo w wypadkach w ustawie przewidzianych w postępowaniu karnym (art. 12 Kodeksu postępowania cywilnego [k.p.c.]). Ustalenia wydanego w postępowaniu karnym prawomocnego wyroku skazującego co do popełnienia przestępstwa wiążą sąd w postępowaniu cywilnym (art. 11 k.p.c.). Oznacza to, że w ewentualnym postępowaniu cywilnym ofiara nie musi udowadniać tego, co zostało ustalone w wyroku sądu karnego - nie musi więc udowadniać winy sprawcy odpowiedzialnego za wyrządzoną jej szkodę.

2. Ofiara ma prawo do: 1) pomocy, 2) godności, szacunku i współczucia, 3) wolności od wtórnej wiktyimizacji, 4) dostępu do wymiaru sprawiedliwości, 5) mediacji i pojednania ze sprawcą, 6) do restytucji i kompensacji (ONZ 85, art. 2 Konstytucji RP, art. 2 § 1 [k.p.k.]).

3. Ofiara niezależnie od tego, czy ujawniony został sprawca przestępstwa i czy ma miejsce postępowanie karne (kiedy ofiara uzyskuje status pokrzywdzonego), bądź cywilne (kiedy ofiara uzyskuje status poszkodowanego) oraz niezależnie od więzi rodzinnej łączącej sprawcę i ofiarę winna uzyskać potrzebną jej pomoc prawną, materialną, medyczną, psychologiczną i socjalną (art. 2, art. 31 pkt. 1,2; art. 32 Konstytucji RP, art. 2 § 1 pkt 3 Kodeksu postępowania karnego [k.p.k.], art. 49 § 1 k.p.k.).

Komentarz

Stan prawny: Art. 2 Konstytucji RP - patrz preambuła; art. 31 pkt 1 Konstytucji RP stanowi, iż wolność człowieka podlega ochronie prawnej. Art 31 pkt 2 Konstytucji RP uznaje, iż każdy jest obowiązany szanować wolność i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje. Art. 31 Konstytucji RP gwarantuje, iż: 1. Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. 2. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny. Również w art. 2 § 1 ust. 3 k.p.k. ustawodawca stwierdza, iż postępowanie karne ma na celu uwzględnienie prawem chronionych interesów pokrzywdzonego.

Art. 49 k.p.k. - patrz Komentarz I.1. Z przepisów tych wynika, iż ofiara musi mieć zagwarantowane nie mniejsze uprawnienia niż ma sprawca szkody. Ma prawo decydować o sobie i swoim losie oraz domagać się właściwej ochrony i pomocy zarówno prawnej jak i psychologicznej oraz każdej innej adekwatnej do sytuacji, w jakiej się znajduje.

Procedury: obok tych przewidzianych w prawie karnym ofiara ma prawo do właściwej opieki zdrowotnej na podstawie przepisów wynikających z art. 67 Konstytucji RP traktujących o prawie do zabezpieczenia społecznego oraz z art. 68 i 69 Konstytucji RP gwarantujących prawo do ochrony zdrowia i godziwej egzystencji także wtedy gdy ofiara jest osobą niepełnosprawną. Oznacza to m.in. prawo do rozpatrzenia sprawy przez niezawisły i bezstronny sąd w rozsądnym terminie. Sądy działają niekiedy dość opieszale dlatego, dobrze

jest pamiętać o możliwości skorzystania także z pomocy wyspecjalizowanych organizacji pozarządowych prowadzących statutowo działania na rzecz ofiar.

Gdy sprawa trafi do sądu karnego lub cywilnego, a ofiara nie uzyskuje potrzebnej pomocy, przysługuje jej skarga do organu wyższej rangi nad organem, który nie dopełnił swoich obowiązków.

Jeżeli jednak organ, który otrzymał skargę nie jest właściwy do jej rozpatrzenia, obowiązany jest niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie siedmiu dni, przekazać ją właściwemu organowi, zawiadamiając o tym jednocześnie skarżącego albo wskazać mu właściwy organ. Ofiara nie musi być ekspertem prawa, ponieważ to na organach państwowych i samorządowych, a także na organizacjach społecznych ciąży przede wszystkim obowiązek przestrzegania prawa. (art. 231 Kodeksu postępowania administracyjnego [k.p.a.]). Skarga powinna być załatwiona najpóźniej w ciągu miesiąca (art. 237 k.p.a.). W przypadku bezczynności i nie załatwienia skargi w terminie ofiara może złożyć skargę do organu nadrzędnego. Pracownik administracji państwowej podlega wówczas odpowiedzialności porządkowej lub dyscyplinarnej (art. 37 - 38 k.p.a.). Na bezczynność organu ofiara może się poskarżyć do Naczelnego Sądu Administracyjnego. Ocena prawna wyrażona w orzeczeniu NSA wiąże ten sąd oraz organ, którego działanie lub bezczynność było przedmiotem zaskarżenia (art. 30 ustawy o Naczelnym Sędzie Administracyjnym z 1995 r. [NSA]).

II. Prawo do godności, szacunku i współczucia

4. Ofiara ma prawo do traktowania jej z godnością, szacunkiem i współczuciem. Do szczególnego przestrzegania tego prawa zobowiązani są przedstawiciele wymiaru sprawiedliwości, służby zdrowia i służb socjalnych (art. 47 Konstytucji RP, art. 1 ust. 2 oraz art. 14.3 ustawy o Policji z 1990 r., Deklaracja o Policji, przyjęta w 1979 r. przez Radę Europy oraz Kodeks ONZ postępowania funkcjonariuszy porządku prawnego (Rezolucja nr 34/169 Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 17 XII 1979 r.), art. 30 ustawy o zawodzie lekarza w zw. z art. 12 i art. 13 Kodeksu etyki lekarskiej z 1993 r., art. 8 Kodeksu postępowania administracyjnego z 1960 r. [k.p.a.]),

Komentarz

Stan prawny: Art. 47 Konstytucji RP - patrz Komentarz I.1.; art. 1 ust 2 ustawy o Policji z 1990 r. stwierdza, iż do podstawowych zadań Policji należą:

- 1. ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra;*
- 2. ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego, w tym zapewnienie spokoju w miejscach publicznych oraz w środkach publicznego transportu i komunikacji publicznej, w ruchu drogowym i na wodach przeznaczonych do powszechnego korzystania;*
- 3. inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnieniu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi;*
- 4. wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców.*

Dokumenty międzynarodowe stawiają wymóg istnienia właściwych i skutecznych gwarancji zapobiegających nadużywania uprawnień do ograniczania praw indywidualnych. Formułują także zasady odnoszące się do działań Policji. Zawiera je np. Deklaracja o Policji, przyjęta w 1979 r. przez Radę Europy oraz Kodeks ONZ postępowania funkcjonariuszy porządku prawnego (Rezolucja nr 34/169 Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 17 XII 1979 r.)

Jego art. 2 stanowi, że: "Funkcjonariusze porządku prawnego w toku wykonywania swych obowiązków szanują i chronią godność wszystkich ludzi oraz przestrzegają ich praw i dbają o nie". Podobny zapis znalazł się w polskiej ustawie o Policji: "Policjanci w toku wykonywania czynności służbowych mają obowiązek respektowania godności ludzkiej oraz przestrzegania i ochrony praw człowieka" (art. 14 pkt. 3 ustawy o Policji).

Z kolei art. 30 ustawy o zawodzie lekarza z 1996 r., nakłada na lekarza obowiązek pomocy, w każdym przypadku, gdy zwłoka w jej udzieleniu mogłaby spowodować niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia, oraz w innych przypadkach nie cierpiących zwłoki. Art. 12 Kodeksu etyki lekarskiej przyjęty przez III Krajowy Zjazd Lekarzy w 1993 r. zobowiązuje lekarza do życzliwego i kulturalnego traktowania pacjentów z poszanowaniem ich godności osobistej, prawa do intymności. Wiąże się z tym obowiązek lekarza, wyrażony w art. 13 tego kodeksu, respektowania prawa pacjenta

do świadomego udziału w podejmowaniu podstawowych decyzji lekarskich dotyczących jego zdrowia. To zobowiązuje lekarza do udzielenia pacjentowi odpowiednich informacji w sposób dla pacjenta zrozumiały. Tak sformułowane uprawnienia pacjenta zostały również sformułowane w art. 19 ustawy z dnia 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej.

Z kolei art. 8 k.p.a. nakłada na organy administracji państwowej obowiązek prowadzenia postępowania w taki sposób, aby pogłębiać zaufanie obywateli do organów państwa oraz ich świadomość i kulturę prawną. Art. 6 k.p.a. zgodnie z art. 30 Konstytucji RP zobowiązuje organy administracji państwowej do poszanowania godności i szacunku.

Obowiązkiem przedstawicieli organów, z którymi styka się ofiara, jest okazanie jej współczucia. Wynika to z art. 8 k.p.a., który nakłada na administrację państwową obowiązek pogłębiania zaufania obywateli do organów państwa oraz świadomość i kulturę prawną obywateli. Wiąże się to bezpośrednio z kulturą prawną i osobistą przedstawicieli tych organów, a także przykładem jaki dają obywatelom poprzez swoje działania.

Procedury: W przypadku niewykonywania przez Policję działań, do których jest zobowiązana, ofierze przysługuje skarga na działania tego organu na zasadach ogólnych k.p.a. - patrz pkt II2.

W razie zawinionego naruszenia praw pacjenta można na podstawie art. 19a ustawy o zakładach opieki zdrowotnej domagać się odszkodowania, a sąd na podstawie art. 448 k.c. może przyznać poszkodowanemu odpowiednie zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę.

Forum na rzecz ofiar przestępstw powinno dążyć do wzmocnienia pozycji ofiary oraz zwalczać stereotypy i wzorce kulturowe, które na ofiarę przerzucają odpowiedzialność i negatywne skutki wyrządzonej jej krzywdy.

5. Nie można przerzucać odpowiedzialności za przestępstwo ze sprawcy na ofiarę. Nie można usprawiedliwiać przestępstwa tradycją, kulturą, stereotypami minimalizującymi winę sprawcy.

III. Prawo do bezpieczeństwa i zakaz ponownego dręczenia ofiary

6. Ofiara ma prawo do bezpieczeństwa i ochrony oraz poszanowania jej życia rodzinnego i prywatnego. Ofiary nie wolno ponownie dręczyć należy dołożyć wszelkich starań, by uniknęła ona powtórnej wiktymizacji. Oznacza to zakaz wkraczania w prywatność ofiary i jej rodziny ze strony wszystkich, którzy stykają się z nią w związku z popełnionym przestępstwem, w szczególności: przedstawiciele organów państwowych, służb medycznych i socjalnych, mediów (art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 1950 r. [KE], art. 191 § 3, art. 20 k.p.k.).

Komentarz

Stan prawny: Art. 8 Konwencji Europejskiej zapewnia każdemu prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, mieszkania i korespondencji. Nakłada to na urzędników państwowych obowiązek odpowiedniego działania, które nie pogorszy dodatkowo sytuacji ofiary.

Procedury: Przepisy postępowania karnego (art. 19, 20 k.p.k.) zobowiązują organy wymiaru sprawiedliwości oraz instytucje państwowe, samorządowe i społeczne do sygnalizowania uchybień w działaniu tych instytucji w postępowaniu karnym. Ponadto zobowiązują Policję, prokuraturę i pełnomocników procesowych do postępowania wolnego od rażącego naruszenia ich obowiązków służbowych. Jednakże właściwe procedury ochrony bezpieczeństwa i spokoju ofiary wciąż są niedoskonałe.

7. Ofiara ma prawo do traktowania ze szczególną troską i powagą przez organy wymiaru sprawiedliwości i organy ścigania. Postępowanie w sprawie powinno być prowadzone tak, by uwzględniać interesy i stan ofiary. Jej przesłuchania winny być: ograniczone do minimum, prowadzone w sposób kulturalny, wolne od opóźnień, odwołań i zmuszania ofiary do wielokrotnego przeżywania na nowo tragedii jakiej doświadczyła (art. 30 Konstytucji RP, art. 231 k.k.)

Komentarz

Stan prawny: Zgodnie z art. 30 Konstytucji RP na Policji, prokuraturze sędzie spoczywa szczególny obowiązek kształtowania kultury prawnej społeczeństwa. Policja, prokuratura i sądy są organami dającymi przykład przestrzegania prawa. Stąd też ich postawa wobec ofiar ma szczególne znaczenie kulturotwórcze i kształtujące tradycję obchodzenia się z ofiarą. Ma ona więc prawo szczególnego domagania się od tych organów przestrzegania zarówno litery jak i ducha obowiązującego prawa.

Procedury: Nie wypełnianie tych obowiązków jest przestępstwem z art. 231 k.k. W organach wymiaru sprawiedliwości i organach ścigania powinny jednak działać służby wspierające ofiary-świadków, np. w trakcie składania zeznań.

8. Ofiara ma prawo do bezpieczeństwa osobistego, a obowiązkiem Policji i prokuratury jest jej to bezpieczeństwo zapewnić (art. 14.3 i art. 15.1 pkt 3 ustawy o Policji, art. 231 § 1 k.k.).

Komentarz

Stan prawny: Zgodnie z art. 14.4 ustawy o Policji, Policja ma obowiązek w trakcie wykonywania czynności służbowych respektowania godności ludzkiej oraz ochrony praw człowieka. Zgodnie z art. 15.1. pkt 3 ustawy o Policji, Policja ma prawo zatrzymać osoby stwarzające bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia (a także mienia) ofiary lub jej bliskich.

Procedury: Art. 231 § 1 k.k. stanowi, iż funkcjonariusz publiczny (a więc także policjant, prokurator) , który przekraczając swoje uprawnienia lub nie dopełniając obowiązków działa na szkodę interesu publicznego lub prywatnego, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Ofiara ma prawo do bezpieczeństwa osobistego i obowiązkiem Policji i prokuratury jest jej to zapewnić. Nie zapewnienie bezpieczeństwa ofierze jest przestępstwem ściganym z urzędu z art. 231 k.k.. Osoby dotknięte bezczynnością organów ścigania powinny szukać pomocy bezpośrednio u zwierzchników Policji lub prokuratora. Mogą również udać się po pomoc do

Rzecznika Praw Obywatelskich. Powinny także korzystać z wyspecjalizowanych organizacji pozarządowych zajmujących się pomocą ofiarom.

9. Ofiara może zażądać utajnienia swoich danych osobowych. (art. 184 k.p.k.).

Komentarz

Stan prawny: Ofiara jest również świadkiem przestępstwa. Prawo przewiduje, że jeżeli świadek lub osoba dla niego najbliższa ma uzasadnione obawy, że ze strony sprawcy za złożenie obciążających go zeznań zagraża mu lub jego najbliższym niebezpieczeństwo (dla życia, zdrowia, wolności, mienia), może wnieść do prokuratury lub do sądu wnioski o utajnienie danych osobowych.

Jeśli prokuratura lub sąd zezwoli na utajnienie danych osobowych świadka, wówczas ani oskarżony, ani jego adwokat nie dowiedzą się, kto złożył zeznanie (art. 184 § 1 k.p.k.). Jest to instytucja świadka incognito.

10. Ofiara ma prawo domagać się zastrzeżenia danych dotyczących jej miejsca zamieszkania do wyłącznej wiadomości prokuratora lub sądu (art. 191 § 3 k.p.k.).

Komentarz

Stan prawny: Art. 191 § 3 k.p.k. stanowi: Jeżeli zachodzi uzasadniona obawa użycia przemocy lub groźby bezprawnej wobec świadka lub osoby najbliższej w związku z jego czynnościami może on zastrzec dane dotyczące miejsca zamieszkania do wyłącznej wiadomości prokuratora lub sądu. Pisma procesowe doręczają się wówczas do instytucji, w której świadek jest zatrudniony lub na inny wskazany przez niego adres. W tym przypadku ofiara występuje osobiście (np. w sądzie). Tajemnicą objęty jest tylko jej adres.

11. Ofiara ma prawo do zachowania anonimowości w sprawozdaniach prasowych, telewizyjnych, w internecie i w innych mediach, dotyczących jej sprawy. (art. 13 pkt. 2 ustawy Prawo prasowe).

Komentarz

Stan prawny: Ofiara musi korzystać co najmniej z takiej samej ochrony swojego wizerunku i danych co sprawca. Ofiara i jej bliscy mają pełne prawo do ochrony prywatności i nie mogą ponieść żadnego uszczerbku z powodu toczącego się postępowania. Dane personalne ofiary i jej wizerunek można upublicznić tylko za jej zgodą.

Procedury: M.in. art. 23, 24 k.c., Konstytucja, Prawo prasowe, - patrz też Komentarz I.1.

12. Właściwe organy państwowe są zobowiązane do przyjęcia każdego zawiadomienia o przestępstwie zgłoszonego przez ofiarę i podjęcia odpowiedniej interwencji. Dotyczy to również sytuacji gdy zagrożenie pochodzi od osoby dla ofiary bliskiej lub gdy ofiarą jest dziecko (art. 9, 10, 12 k.p.k. art. 15.1 pkt. 3 ustawy o Policji, rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 września 1990 r (Dz. U. Nr 70, poz. 409) w sprawie trybu legitymowania, zatrzymywania osób, dokonywania kontroli osobistej oraz przeglądania bagaży i sprawdzania ładunku przez policjantów).

Komentarz

Stan prawny: Art. 9 k.p.k. stanowi:

§ 1 Organy procesowe prowadzą postępowanie i dokonują czynności z urzędu, chyba, że ustawa uzależnia je od wniosku określonej osoby, instytucji lub organu albo od zezwolenia władzy.

§ 2 Strony i inne osoby bezpośrednio zainteresowane mogą składać wnioski o dokonanie również tych czynności, które organ może lub ma obowiązek podejmować z urzędu.

Art. 10 k.p.k. § 1: Organ powołany do ścigania przestępstw jest zobowiązany do wszczęcia i przeprowadzenia postępowania przygotowawczego, a oskarżyciel publiczny także do wniesienia i popierania oskarżenia - o czyn ścigany z urzędu.

Art. 12 k.p.k. § 1: W sprawach o przestępstwa ścigane na wniosek, postępowanie z chwilą złożenia wniosku toczy się z urzędu.

Art. 15.1 ust 3 ustawy o Policji: Policjanci wykonując swoje czynności służbowe mają prawo zatrzymywania osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednio zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także dla mienia.

Dzieckiem zgodnie z obowiązującą w Polsce Konwencją o prawach dziecka jest osoba, która nie ukończyła lat 18 (art. 1 Konwencji praw dziecka z 1989 r.)

Procedury: Organy ścigania mają obowiązek przyjąć zgłoszenie i podjąć interwencję. Uzależnienie ścigania od wniosku uprawnionej osoby powoduje, że brak wniosku jest negatywną przesłanką procesową, czyli nie prowadzi się sprawy. Stąd zasadnicze znaczenie ma wiedza osoby uprawnionej o konieczności złożenia wniosku i skutkach jakie to za sobą pociąga. Kodeks karny przewiduje 25 przestępstw ściganych na wniosek, w tym: lekkie uszkodzenie ciała (art 157 § 5 k.k.), narażenie na niebezpieczeństwo utraty życia, albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (art. 160 § 5 k.k.), groźby bezprawnej (art. 190 § 2 k.k.), zgwałcenia (art 205 w Zw. z art. 197 k.k.), wymuszenia seksualnego (art. 205 w zw. z art. 199 k.k.).

Miara zgłaszająca czyn przestępny, zwłaszcza ofiara przemocy lub przestępstw seksualnych i przestępstw przeciwko rodzinie, powinna mieć wybór i możliwość kontaktu z osobą tej samej płci, odpowiednio przeszkoloną i świadomą procesów i stanu w jakim zazwyczaj znajduje się ofiara. Naruszenie tych reguł na obecnym etapie pozwala na złożenie skargi na zasadach ogólnych. Skarga nie zapobiega jednak w danym momencie ponownej wiktymizacji ofiary. Wskazane jest więc udanie się po pomoc do wyspecjalizowanych organizacji pozarządowych uprawnionych do reprezentowania bądź chociażby towarzyszenia ofierze.

Ofiara ma też prawo do korzystania z pomocy pełnomocnika. Niestety, najczęściej łączy się to z kosztami.

Od wezwanej w ramach interwencji Policji ofiara ma prawo domagać się sporządzenia notatki służbowej na temat zajścia. Policjant ma również obowiązek się przedstawić, a ofiara ma prawo zażądać okazania legitymacji służbowej, spisać jego imię i nazwisko, stopień i numer służbowy.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 września 1990 r. w sprawie trybu legitymowania, zatrzymywania osób, dokonywania kontroli osobistej oraz przeglądania bagaży i sprawdzania ładunku przez policjantów stanowi m.in.:

§ 1 Policjanci w toku wykonywania czynności ...zwanym "czynnościami służbowymi", mają prawo:

- 1. legitymowania osób w celu ustalenia ich tożsamości,*
- 2. zatrzymywania osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także dla mienia,*
- 3. dokonywania kontroli osobistej, a także przeglądania bagaży i sprawdzania ładunku w portach i na dworcach oraz w środkach transportu lądowego, powietrznego i wodnego, w razie istnienia uzasadnionego podejrzenia popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary.*

§ 2 Policjanci przystępując do czynności służbowych określonych w § 1, są obowiązani:

- 1. podać stopień, imię i nazwisko; policjanci nie umundurowani okazują ponadto legitymację służbową w taki sposób, aby zainteresowany miał możliwość odczytać i zanotować nazwisko policjanta i nazwę organu, który wydał legitymację,*
- 2. podać podstawę prawną oraz przyczynę podjęcia czynności służbowej.*

§ 3 Policjant ma prawo legitymowania osób, gdy ustalenie ich tożsamości jest niezbędne do wykonywania czynności służbowych, a w szczególności w celu:

- 1. identyfikacji osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa lub wykroczenia,*
- 2. ustalenia świadków zdarzenia powodującego naruszenie bezpieczeństwa lub porządku publicznego,*
- 3. wykonania polecenia wydanego przez sąd, prokuratora, organy administracji rządowej i samorządu terytorialnego,*

4. *identyfikacji osób wskazanych przez pokrzywdzonych jako sprawców przestępstw lub wykroczeń,*
5. *poszukiwania osób zaginionych lub ukrywających się przed organami ścigania albo wymiaru sprawiedliwości.*

§ 4.1. Tożsamość osoby legitymowanej ustala się na podstawie:

- *dowodu osobistego,*
- *tymczasowego dowodu osobistego,*
- *tymczasowego zaświadczenia tożsamości,*
- *dowodu tożsamości cudzoziemca,*
- *paszportu.*

2. Tożsamość osoby legitymowanej można ustalić również na podstawie:

- *innych nie budzących wątpliwości dokumentów,*
- *oświadczeń osób, których tożsamość ustalono w sposób określony w ust. 1, a także telefonicznego lub osobistego porozumienia się z osobami wskazanymi przez legitymowanego.*

§ 5 W razie legitymowania osób znajdujących się w pojeździe, gdy uzasadniają to względy bezpieczeństwa, policjant ma prawo żądać opuszczeniu pojazdu przez te osoby.

§ 6 Można odstąpić od legitymowania osoby, która jest znana policjantowi.

§ 7 Policjant dokumentuje w notatniku służbowym dane osoby legitymowanej oraz czas, miejsce i przyczynę legitymowania.

13. Właściwe organy państwowe są zobowiązane do przyjęcia każdego zawiadomienia zgłoszonego przez osobę trzecią i podjęcia odpowiedniej interwencji (art. 304 k.p.k., art. 231 k.k.).

Komentarz

Stan prawny: Zgodnie z art. 304 § 1 k.p.k. Każdy dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję.

Instytucje państwowe lub społeczne, które w związku ze swoją działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z oskarżenia publicznego, mają prawny obowiązek powiadomić o tym prokuratora lub Policję.

Procedury: Zaniechanie tego obowiązku pociąga za sobą odpowiedzialność karną funkcjonariusza (patrz art. 231 k.k.). Patrz Komentarz III-8.

14. Ofiara ma prawo do uzyskania fachowej pomocy: psychologicznej, medycznej, materialnej i prawnej od momentu zgłoszenia naruszenia lub groźby naruszenia dobra prawem chronionego. Oznacza to m.in. prawo do wsparcia psychicznego, prawo do fachowej pomocy psychologicznej i prawnej od momentu zawiadomienia o przestępstwie.

15. Ofiary przestępstw o podłożu seksualnym powinny być przesłuchiwane przez funkcjonariuszy Policji tej samej płci, a gdy ofiarą jest dziecko przesłuchanie powinno odbywać się w obecności psychologa lub osoby, którą dziecko darzy zaufaniem.

Komentarz

Stan prawny: Przepis art. 39 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich zobowiązuje do przesłuchania nieletniego w obecności rodziców, opiekunów, obrońcy, ewentualnie nauczyciela lub przedstawiciela organizacji społecznej zainteresowanej sprawami wychowawczymi. Przepis ten nie ma jednak już zastosowania do przesłuchania nieletniego świadka ani ofiar przemocy, przestępstw seksualnych i przestępstw przeciwko rodzinie. W takich przypadkach przesłuchania odbywają się według przepisów Kodeksu postępowania karnego zapewniają tych jedynie udział, ale nie zawsze, biegłego lekarza lub biegłego psychologa, (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 1988 r, VKRN 356/87).

16. Ofiara nie powinna być narażona na dodatkowe dolegliwości wynikające z konieczności kontaktu ze sprawcą czynu niedozwolonego. W sądach powinny istnieć odrębne

pomieszczenia dla ofiar przestępstw, by nie były one narażone przed rozprawą na kontakt z oskarżonym, jego bliskimi i znajomymi.

IV. Prawo ofiary jako strony postępowania karnego do wymiaru sprawiedliwości

17. Ofiara ma prawo do swobodnego dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Ofiara ma prawo w granicach przewidzianych w ustawie w sposób wolny od jakiegokolwiek przymusu lub oporu kształtować swoje interesy prawne (art. 6 KE).

18. Prawo ofiary do pomocy i reprezentacji prawnej powinno być przynajmniej zrównane z prawami przysługującymi oskarżonemu. Ofiara powinna mieć np. prawo do bezpłatnego pełnomocnika, w tych samych przypadkach, w których przyznaje się prawo sprawcy do obrońcy z urzędu.

19. Ofiara w sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego może działać jako strona w charakterze oskarżyciela posiłkowego. Od wniesienia aktu oskarżenia aż do momentu jego odczytania w sądzie ofiara może złożyć oświadczenie, że chce działać jako strona w charakterze oskarżyciela posiłkowego. W razie powtórnego wydania przez prokuratora postanowienia o odmowie wszczęcia lub o umorzeniu postępowania pokrzywdzony może w terminie miesiąca wnieść swój akt oskarżenia do sądu (art. 53, art. 54, art. 55 k.p.k.).

Komentarz

Stan prawny: Zgłaszając się jako oskarżyciel posiłkowy ofiara zyskuje status strony, co daje jej znacznie lepszą kontrolę nad toczącą się sprawą, niż gdy występuje tylko w roli pokrzywdzonego. Jako oskarżyciel posiłkowy może prowadzić sprawę i podtrzymywać oskarżenie, również wtedy gdy oskarżyciel publiczny odstąpi od oskarżenia. (art. 53, 54, 55 k.p.k.).

Procedury: Sąd nie ma prawa odmówić ofierze występowania w roli oskarżyciela posiłkowego. Decyzja należy wyłącznie do ofiary. W wypadku wniesienia przez pokrzywdzonego samodzielnie aktu oskarżenia, o którym mowa w art. 55, musi on być sporządzony przez adwokata.

20. Ofiara ma prawo do rzetelnej, zrozumiałej dla niej i wyczerpującej informacji o przysługujących jej prawach i procedurach ich dochodzenia (art. 16 k.p.k. w zw. z art. 2 i art. 83 Konstytucji RP).

21. Ofiara ma prawo do rzetelnej, zrozumiałej dla niej i wyczerpującej informacji na temat toczącego się w sprawie postępowania.

Komentarz

Stan prawny: Art. 16 k.p.k. stanowi:

§ 1 Jeżeli organ prowadzący postępowanie jest obowiązany pouczyć uczestników postępowania o ciężących obowiązkach i o przysługujących im uprawnieniach, brak takiego pouczenia lub mylne pouczenie nie może wywoływać ujemnych skutków procesowych dla uczestnika postępowania lub innej osoby, której to dotyczy.

§ 2 Organ prowadzący postępowanie powinien ponadto w miarę potrzeby udzielać uczestnikom postępowania informacji o ciężących obowiązkach i o przysługujących im uprawnieniach także w wypadkach, gdy ustawa wyraźnie takiego obowiązku nie stanowi. W razie braku takiego pouczenia, gdy w świetle okoliczności sprawy było ono nieodzowne, albo mylnego pouczenia, stosuje się odpowiednio § 1.

Procedury: Patrz art. 16 k.p.k. Nie można z niedociągnięć pracy organów wyciągać negatywnych konsekwencji wobec ofiary. Ofiara może powołać się na art. 16 k.p.k. w zw. z art. 2 i 83 Konstytucji RP żądając działania zgodnego z prawem.

I tu także, konieczna jest akcja edukacyjna i uświadamiająca Forum na rzecz ofiar przestępstw w kierunku wzmocnienia pozycji ofiary oraz zwalczania stereotypów i wzorców kulturowych, które na ofiarę przerzucają odpowiedzialność i negatywne skutki doznanej przez nią szkody.

Ofiara ma prawo: Żądać zebrania dowodów i przeprowadzenia konkretnych środków dowodowych; składać wnioski o dokonanie czynności w toku postępowania przygotowawczego; przeglądać akta i sporządzać z nich odpisy; składać zażalenia w toku dochodzenia i śledztwa; występować w charakterze oskarżyciela posiłkowego; złożenia wniosku o ściganie przestępstwa (w niektórych sprawach, np. o gwałt, jeśli ofiara tego nie

zrobi, przestępca nie będzie ścigany); prowadzenia sprawy z oskarżenia prywatnego; wnioskować o przeprowadzenie mediacji.

22. Ofiara ma prawo do wystąpienia z powództwem cywilnym w celu dochodzenia w postępowaniu karnym roszczeń majątkowych wynikających bezpośrednio z popełnienia przestępstwa. Ofiara może to uczynić aż do rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej (art. 62 k.p.k., art. 69 k.p.k.).

Komentarz

Stan prawny: Patrz Komentarz do pkt 30.

Procedury: Ofiara może wystąpić z żądaniem zabezpieczenia zgłaszanych roszczeń majątkowych (art. 69 k.p.k.).

23. Ofiara powinna mieć prawo do zebrania potrzebnych w jej sprawie dowodów bez narażenia na dodatkowe koszty. Dotyczy to między innymi obdukcji lekarskiej i pomocy psychologicznej.

Komentarz

Stan prawny: Obecny stan prawny przerzuca na ofiarę ciężar finansowy zebrania dowodów. Jednocześnie Policja ma obowiązek zabezpieczyć dowody w każdej sprawie, również w ściganej z oskarżenia prywatnego.

Koszt obdukcji według cennika Ministerstwa Zdrowia wynosił w 1998 r. 9 zł 45 gr. Jeśli w publicznym zakładzie służby zdrowia żąda się od ofiary wyższej kwoty, ma ona prawo do:

1) zażądania okazania podstawy prawnej wyższej sumy, 2) złożenia skargi do kierownika przychodni lub złożenia skargi do Ministerstwa Zdrowia. Ofiara będąca w szoku ma niewielkie szanse zadbania o swoje interesy. Dlatego pomoc psychologiczna jest potrzebna ofierze w nie mniejszym stopniu niż pomoc prawna i medyczna.

24. Ofiara ma prawo brać udział w czynnościach śledztwa lub dochodzenia toczącego się w jej sprawie (art. 49 § 1 k.p.k., art. 302 § 2 k.p.k., art. 316 - 318 k.p.k.).

Komentarz

Stan prawny: Art. 49 § 1 k.p.k. przyznaje ofierze status pokrzywdzonego. Art. 315 i 317 k.p.k. uznają prawo ofiary do uczestniczenia w czynnościach śledztwa lub dochodzenia, których nie da się powtórzyć, a także w innych czynnościach, jeśli działa ona w charakterze oskarżyciela posiłkowego.

Ofiara ma prawo uczestniczyć w przesłuchaniu biegłego oraz zapoznać się z każdą opinią biegłego, również tą, która zawiera - jak np. w przypadku biegłych lekarzy psychiatrów czy seksuologa - dane objęte tajemnicą zawodową (art. 318 k.p.k.).

Procedury: Ofiara ma prawo do składania zażaleń na niemal wszystkie zapadłe w toku postanowienia i zarządzenia, jak również może się żalić na decyzje, które naruszają jej uprawnienia (art. 302 § 2 k.p.k.).

25. Ofiara ma prawo do składania wniosków o dokonanie czynności w toku postępowania przygotowawczego, a więc zanim sprawa trafi do sądu (art. 315 k.p.k.).

Komentarz

Stan prawny: Art. 315 § 1 k.p.k. stanowy iż pokrzywdzony i jego pełnomocnik mogą składać wnioski o dokonanie czynności w śledztwie (gdy sprawę prowadzi prokurator) lub w dochodzeniu (gdy sprawę prowadzi Policja).

Procedury: Stronie, a więc pokrzywdzonemu lub jej pełnomocnikowi, którzy złożyli wniosek w sprawie nie można odmówić wzięcia udziału w czynności, jeżeli tego żądają (art. 315 § 2 k.p.k.).

26. Ofiara ma prawo wglądu do akt sprawy i sporządzania odpisów dokumentów występujących w sprawie (art. 156 - 157 k.p.k., art. 159 k.p.k.).

Komentarz

Stan prawny: Art. 156 k.p.k. daje ofierze działającej w roli oskarżyciela posiłkowego prawo wglądu do akt i sporządzania z nich odpisów. Za zgodą prokuratora może to również czynić pokrzywdzony, który nie występuje w roli oskarżyciela posiłkowego (art. 156 § 5 k.p.k.).

Procedury: Ofierze, występującej w roli strony w procesie nie można odmówić zezwolenia na sporządzenie odpisu protokołu czynności, w której strona uczestniczyła lub miała prawo uczestniczyć, jak również dokumentu pochodzącego od niej lub sporządzonego z jej udziałem (art. 157 § 3 k.p.k.). Na odmowę udostępnienia akt w postępowaniu przygotowawczym przysługuje stronom zażalenie (art. 159 k.p.k.).

V. Prawo ofiary jako strony postępowania karnego do mediacji i pojednania ze sprawcą

27. Ofiara ma prawo do mediacji i pojednania ze sprawcą. Ofiara ma prawo wystąpić z taką inicjatywą do prokuratora lub do sądu (art. 53 § 3 k.k., art. 60 § 2 pkt 1 i 2 k.k., art. 46 k.k., art. 66 § 3 k.k., art. 320 k.p.k., art. 339 § 4 k.p.k., art. 489 § 2 k.p.k.).

Komentarz

Stan prawny: Mediacja jest instytucją wprowadzoną w nowych kodeksach karnych. Art. 53 § 3 k.k. stanowi: Wymierzając karę sąd bierze także pod uwagę pozytywne wyniki przeprowadzonej mediacji pomiędzy pokrzywdzonym a sprawcą albo ugodę pomiędzy nimi osiągniętą w postępowaniu przed sądem lub prokuratorem.

Art. 60 § 2 k.k.: Sąd może również zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary w szczególnie uzasadnionych wypadkach, kiedy nawet najniższa kara przewidziana za przestępstwo byłaby niewspółmiernie surowa, w szczególności:

- 1. jeżeli pokrzywdzony pojednał się ze sprawcą, szkoda została naprawiona albo pokrzywdzony i sprawca uzgodnili sposób naprawienia szkody,*
- 2. ze względu na postawę sprawcy, zwłaszcza gdy czynił starania o naprawienie szkody lub o jej zapobieżenie.*

Z kolei art. 66 § 3 k.k. stanowi, iż W wypadku gdy pokrzywdzony pojednał się ze sprawcą, sprawca naprawił szkodę lub pokrzywdzony i sprawca uzgodnili sposób naprawienia szkody,

warunkowe umorzenie może być zastosowane do sprawcy przestępstwa zagrożonego karą nie przekraczającą 5 lat pozbawienia wolności.

Procedury: Ofiara może zgłosić wolę skierowania sprawy do mediacji jednak decyzje w tej sprawie podejmuje prokurator lub sąd. Sąd bierze również pod uwagę wyniki mediacji wymierzając wyrok, nie jest jednak nim: związany.

28. Ofiara ma prawo w sprawach z oskarżenia prywatnego do pojednania i ugody (art. 489, art. 499, art. 492 - 494 k.p.k.).

Komentarz

Stan prawny: W sprawach z oskarżenia prywatnego postępowanie zależy od woli ofiary. W tym przypadku dojście do porozumienia ze sprawcą kończy postępowanie w sprawie.

Art. 489 k.p.k. stanowi: § 1 Rozprawę główną poprzedza posiedzenie pojednawcze, które prowadzi sędzia.

§ 2 Na wniosek lub za zgodą stron sąd może zamiast posiedzenia pojednawczego wyznaczyć odpowiedni termin dla przeprowadzenia postępowania mediacyjnego. Przepis art. 320 k.p.k. stosuje się odpowiednio. Oznacza to, że mediacja może się odbyć również zanim sprawa trafi do sądu. Sprawę do mediacji kieruje wówczas prokurator.

Art. 492. § 1 k.p.k.: W razie pojednania stron postępowanie umarza się.

Procedury: Postępowanie pojednawcze zależy od woli sądu lub prokuratora, który bierze pod uwagę przede wszystkim wolę ofiary.

29. Ofiara ma prawo na swój i oskarżonego wniosek do porozumienia się ze sprawcą w kwestii naprawienia szkody lub zadośćuczynienia (art. 341 § 3 i 4 k.p.k.)

Komentarz

Stan prawny: Nowe kodeksy karne wprowadziły instytucję porozumienia ofiary ze sprawcą. W odróżnieniu od mediacji decyzje w tej sprawie podejmuje jedynie sąd biorąc pod uwagę możliwość warunkowego umorzenia postępowania, a sam proces porozumienia odbywa się bez obecności osób trzecich wyspecjalizowanego mediatora.

Art 341 § 3 k.p.k.: Jeżeli sąd uzna za celowe ze względu na możliwość porozumienia się oskarżonego z pokrzywdzonym w kwestii naprawienia szkody lub zadośćuczynienia, może odroczyć posiedzenie, wyznaczając stronom odpowiedni termin. Na wniosek oskarżonego i pokrzywdzonego, uzasadniony potrzebą dokonania uzgodnień, sąd zarządza stosowną przerwę lub odracza posiedzenie.

§ 4 Sąd orzekając o warunkowym umorzeniu bierze pod uwagę wyniki porozumienia się oskarżonego z pokrzywdzonym w kwestii wskazanej w § 3.

Procedury: Decyzja w sprawie należy do sądu. Jednak bez wyraźnej woli ofiary sąd nie powinien korzystać z tej instytucji.

VI. Prawo Ofiary do restytucji poniesionych szkód

30. Ofiara ma prawo do restytucji poniesionych przez nią szkód (A.8 - 11 ONZ 1985, art. 46 k.k., art. 62 k.p.k.).

Komentarz

Stan prawny: Art. 46 § 1 k.k. stanowi, iż: W razie skazania za przestępstwo spowodowania śmierci, ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, naruszenia czynności narządu dala lub rozstroju zdrowia, przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji lub przestępstwo przeciwko środowisku, mieniu lub obrotowi gospodarczemu, sąd, na wniosek pokrzywdzonego lub innej osoby uprawnionej, orzeka obowiązek naprawienia wyrządzonej szkody w całości albo w części; przepisów prawa cywilnego o przedawnieniu roszczenia oraz możliwości zasądzenia renty nie stosuje się.

§ 2 Zamiast obowiązku określonego w § 1 sąd może orzec na rzecz pokrzywdzonego nawiązkę w celu zadośćuczynienia za ciężki uszczerbek na zdrowiu, naruszenie czynności narządu ciała, rozstrój zdrowia, a także za doznaną krzywdę.

Procedury: Ofiara ma możliwość wytoczenia powództwa cywilnego w procesie karnym lub dochodzić odszkodowań w procesie cywilnym. Nowy kodeks karny daje ofierze możliwość skorzystania na drodze procesu karnego dochodzenia swoich roszczeń majątkowych bez odwoływania się do drogi cywilnej, równie długiej i często jeszcze bardziej kosztownej. Art. 62 k.p.k. daje możliwość wytoczenia powództwa cywilnego, w celu dochodzenia roszczeń finansowych wynikających z popełnionego przestępstwa. Pokrzywdzony może aż do rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej wytoczyć przeciw oskarżonemu powództwo cywilne w celu dochodzenia w postępowaniu karnym roszczeń majątkowych wynikających bezpośrednio z przestępstwa.

W państwach Europy Zachodniej istnieje Fundusz kompensacyjny. Polska na razie nie utworzyła takiego funduszu.

31. Sprawca czynu zabronionego powinien wyrównać ofierze poniesione szkody (czyli dokonać restytucji). Przesłpicy albo osoby trzecie odpowiedzialne za ich zachowanie powinni dokonać sprawiedliwej restytucji na rzecz ofiar, ich rodzin lub osób pozostających na utrzymaniu. Restytucja powinna obejmować: zwrot własności, zapłatę za doznana krzywdę lub poniesioną stratę, zwrot wydatków poniesionych w wyniku wiktyimizacji, zabezpieczenie usług oraz przywrócenie praw (A.8 ONZ 1985).

32. Jeżeli sprawca lub inne uprawnione instytucje (np. ubezpieczenie) nie wyrówna szkód poniesionych przez ofiarę, powinno się dążyć do zapewnienia kompensacji materialnej ze strony Państwa:

- a. ofiarom, które doznały ciężkiego uszkodzenia ciała lub uszczerbku na zdrowiu fizycznym lub psychicznym w wyniku poważnych przestępstw,
- b. rodzinie, a w szczególności osobom pozostającym na utrzymaniu ofiar, które poniosły śmierć lub które dotknęło kalectwo fizyczne lub psychiczne w wyniku takiej wiktyimizacji (A.12 ONZ 1985).

Obecnie w systemie prawnym nie ma mechanizmów umożliwiających uzyskanie kompensacji materialnej ze strony państwa. Pożądane jest stworzenie funduszu kompensacyjnego na wzór funkcjonujących w państwach Europy Zachodniej.

I. Definicja i zakres uprawnień

1. Ofiarą w rozumieniu Karty jest osoba fizyczna, której dobro prawem chronione zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo, a także jej najbliżsi (*art. 115 § 11 Kodeksu karnego [k.k.]*, *Rezolucja 40/34 Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 29 XI 1985 r.*, *Deklaracja podstawowych zasad sprawiedliwości dla ofiar przestępstw i nadużyć władzy*, pkt. A [*ONZ 85*], *art. 47 Konstytucji RP*, *art. 49 i art. 51 § 2 Kodeksu postępowania karnego [k.p.k.]*).

2. Ofiara ma prawo do: 1) pomocy, 2) godności, szacunku i współczucia, 3) wolności od wtórnej wiktymizacji, 4) dostępu do wymiaru sprawiedliwości, 5) mediacji i pojednania ze sprawcą, 6) do restytucji i kompensacji (*ONZ 85*, *art. 2 Konstytucji RP*, *art. 2 § 1 [k.p.k.]*).

3. Ofiara niezależnie od tego, czy ujawniony został sprawca przestępstwa i czy ma miejsce postępowanie karne (kiedy ofiara uzyskuje status pokrzywdzonego), bądź cywilne (kiedy ofiara uzyskuje status poszkodowanego) oraz niezależnie od więzi rodzinnej łączącej sprawcę i ofiarę winna uzyskać potrzebną jej pomoc prawną, materialną, medyczną, psychologiczną i socjalną (*art. 2*, *art. 31 pkt. 1,2; art. 32 Konstytucji RP*, *art. 2 § 1 pkt 3 Kodeksu postępowania karnego [k.p.k.]*, *art. 49 § 1 k.p.k.*).

II. Prawo do godności, szacunku i współczucia

4. Ofiara ma prawo do traktowania jej z godnością, szacunkiem i współczuciem. Do szczególnego przestrzegania tego prawa zobowiązani są przedstawiciele wymiaru sprawiedliwości, służby zdrowia i służb socjalnych (*art. 47 Konstytucji RP*, *art. 1 ust. 2 oraz art. 14.3 ustawy o Policji z 1990 r.*, *Deklaracja o Policji, przyjęta w 1979 r. przez Radę Europy oraz Kodeks ONZ postępowania funkcjonariuszy porządku prawnego (Rezolucja nr 34/169 Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 17 XII 1979 r.)*, *art. 30 ustawy o zawodzie lekarza w zw. z art. 12 i art. 13 Kodeksu etyki lekarskiej z 1993 r.*, *art. 8 Kodeksu postępowania administracyjnego z 1960 r. [k.p.a.]*),

5. Nie można przerzucać odpowiedzialności za przestępstwo ze sprawcy na ofiarę. Nie można usprawiedliwiać przestępstwa tradycją, kulturą, stereotypami minimalizującymi winę sprawcy.

III. Prawo do bezpieczeństwa i zakaz ponownego dręczenia ofiary

6. Ofiara ma prawo do bezpieczeństwa i ochrony oraz poszanowania jej życia rodzinnego i prywatnego. Ofiary nie wolno ponownie dręczyć należy dołożyć wszelkich starań, by uniknęła ona powtórnej wiktymizacji. Oznacza to zakaz wkraczania w prywatność ofiary i jej rodziny ze strony wszystkich, którzy stykają się z nią w związku z popełnionym

przestępstwem, w szczególności: przedstawiciele organów państwowych, służb medycznych i socjalnych, mediów (*art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 1950 r. [KE], art. 191 § 3, art. 20 k.p.k.*).

7. Ofiara ma prawo do traktowania ze szczególną troską i powagą przez organy wymiaru sprawiedliwości i organy ścigania. Postępowanie w sprawie powinno być prowadzone tak, by uwzględniać interesy i stan ofiary. Jej przesłuchania winny być: ograniczone do minimum, prowadzone w sposób kulturalny, wolne od opóźnień, odwołań i zmuszania ofiary do wielokrotnego przeżywania na nowo tragedii jakiej doświadczyła (*art. 30 Konstytucji RP, art. 231 k.k.*)

8. Ofiara ma prawo do bezpieczeństwa osobistego, a obowiązkiem Policji i prokuratury jest jej to bezpieczeństwo zapewnić (*art. 14.3 i art. 15.1 pkt 3 ustawy o Policji, art. 231 § 1 k.k.*).

9. Ofiara może zażądać utajnienia swoich danych osobowych. (*art. 184 k.p.k.*)

10. Ofiara ma prawo domagać się zastrzeżenia danych dotyczących jej miejsca zamieszkania do wyłącznej wiadomości prokuratora lub sądu (*art. 191 § 3 k.p.k.*).

11. Ofiara ma prawo do zachowania anonimowości w sprawozdaniach prasowych, telewizyjnych, w internecie i w innych mediach, dotyczących jej sprawy. (*art. 13 pkt. 2 ustawy Prawo prasowe*).

12. Właściwe organy państwowe są zobowiązane do przyjęcia każdego zawiadomienia o przestępstwie zgłoszonego przez ofiarę i podjęcia odpowiedniej interwencji. Dotyczy to również sytuacji gdy zagrożenie pochodzi od osoby dla ofiary bliskiej lub gdy ofiarą jest dziecko (*art. 9, 10, 12 k.p.k. art. 15.1 pkt. 3 ustawy o Policji, rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 września 1990 r (Dz. U. Nr 70, poz. 409) w sprawie trybu legitymowania, zatrzymywania osób, dokonywania kontroli osobistej oraz przeglądania bagaży i sprawdzania ładunku przez policjantów*).

13. Właściwe organy państwowe są zobowiązane do przyjęcia każdego zawiadomienia zgłoszonego przez osobę trzecią i podjęcia odpowiedniej interwencji (*art. 304 k.p.k., art. 231 k.k.*).

14. Ofiara ma prawo do uzyskania fachowej pomocy: psychologicznej, medycznej, materialnej i prawnej od momentu zgłoszenia naruszenia lub groźby naruszenia dobra prawem chronionego. Oznacza to m.in. prawo do wsparcia psychicznego, prawo do fachowej pomocy psychologicznej i prawnej od momentu zawiadomienia o przestępstwie.

15. Ofiary przestępstw o podłożu seksualnym powinny być przesłuchiwane przez funkcjonariuszy Policji tej samej płci, a gdy ofiarą jest dziecko przesłuchanie powinno odbywać się w obecności psychologa lub osoby, którą dziecko darzy zaufaniem.

16. Ofiara nie powinna być narażona na dodatkowe dolegliwości wynikające z konieczności kontaktu ze sprawcą czynu niedozwolonego. W sądach powinny istnieć odrębne pomieszczenia dla ofiar przestępstw, by nie były one narażone przed rozprawą na kontakt z oskarżonym, jego bliskimi i znajomymi.

IV. Prawo ofiary jako strony postępowania karnego do wymiaru sprawiedliwości

17. Ofiara ma prawo do swobodnego dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Ofiara ma prawo w granicach przewidzianych w ustawie w sposób wolny od jakiegokolwiek przymusu lub oporu kształtować swoje interesy prawne (*art. 6 KE*).

18. Prawo ofiary do pomocy i reprezentacji prawnej powinno być przynajmniej zrównane z prawami przysługującymi oskarżonemu. Ofiara powinna mieć np. prawo do bezpłatnego pełnomocnika, w tych samych przypadkach, w których przyznaje się prawo sprawcy do obrońcy z urzędu.

19. Ofiara w sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego może działać jako strona w charakterze oskarżyciela posiłkowego. Od wniesienia aktu oskarżenia aż do momentu jego odczytania w sądzie ofiara może złożyć oświadczenie, że chce działać jako strona w charakterze oskarżyciela posiłkowego. W razie powtórnego wydania przez prokuratora postanowienia o odmowie wszczęcia lub o umorzeniu postępowania pokrzywdzony może w terminie miesiąca wnieść swój akt oskarżenia do sądu (*art. 53, art. 54, art. 55 k.p.k.*).

20. Ofiara ma prawo do rzetelnej, zrozumiałej dla niej i wyczerpującej informacji o przysługujących jej prawach i procedurach ich dochodzenia (*art. 16 k.p.k. w zw. z art. 2 i art. 83 Konstytucji RP*).

21. Ofiara ma prawo do rzetelnej, zrozumiałej dla niej i wyczerpującej informacji na temat toczącego się w sprawie postępowania.

22. Ofiara ma prawo do wystąpienia z powództwem cywilnym w celu dochodzenia w postępowaniu karnym roszczeń majątkowych wynikających bezpośrednio z popełnienia przestępstwa. Ofiara może to uczynić aż do rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej (*art. 62 k.p.k., art. 69 k.p.k.*).

23. Ofiara powinna mieć prawo do zebrania potrzebnych w jej sprawie dowodów bez narażenia na dodatkowe koszty. Dotyczy to między innymi obdukcji lekarskiej i pomocy psychologicznej.

24. Ofiara ma prawo brać udział w czynnościach śledztwa lub dochodzenia toczącego się w jej sprawie (*art. 49 § 1 k.p.k., art. 302 § 2 k.p.k., art. 316 - 318 k.p.k.*).

25. Ofiara ma prawo do składania wniosków o dokonanie czynności w toku postępowania przygotowawczego, a więc zanim sprawa trafi do sądu (*art. 315 k.p.k.*).

26. Ofiara ma prawo wglądu do akt sprawy i sporządzania odpisów dokumentów występujących w sprawie (*art. 156 - 157 k.p.k., art. 159 k.p.k.*).

V. Prawo ofiary jako strony postępowania karnego do mediacji i pojednania ze sprawcą

27. Ofiara ma prawo do mediacji i pojednania ze sprawcą. Ofiara ma prawo wystąpić z taką inicjatywą do prokuratora lub do sądu (*art. 53 § 3 k.k., art. 60 § 2 pkt 1 i 2 k.k., art. 46 k.k., art. 66 § 3 k.k., art. 320 k.p.k., art. 339 § 4 k.p.k., art. 489 § 2 k.p.k.*).

28. Ofiara ma prawo w sprawach z oskarżenia prywatnego do pojednania i ugody (*art. 489, art. 499, art. 492 - 494 k.p.k.*).

29. Ofiara ma prawo na swój i oskarżonego wniosek do porozumienia się ze sprawcą w kwestii naprawienia szkody lub zadośćuczynienia (*art. 341 § 3 i 4 k.p.k.*).

VI. Prawo Ofiary do restytucji poniesionych szkód

30. Ofiara ma prawo do restytucji poniesionych przez nią szkód (*A.8 - 11 ONZ 1985, art. 46 k.k., art. 62 k.p.k.*).

31. Sprawca czynu zabronionego powinien wyrównać ofierze poniesione szkody (czyli dokonać restytucji). Przesłpccy albo osoby trzecie odpowiedzialne za ich zachowanie powinni dokonać sprawiedliwej restytucji na rzecz ofiar, ich rodzin lub osób pozostających na utrzymaniu. Restytucja powinna obejmować: zwrot własności, zapłatę za doznana krzywdę lub poniesioną stratę, zwrot wydatków poniesionych w wyniku wiktyimizacji, zabezpieczenie usług oraz przywrócenie praw (*A.8 ONZ 1985*).

32. Jeżeli sprawca lub inne uprawnione instytucje (np. ubezpieczenie) nie wyrówna szkód poniesionych przez ofiarę, powinno się dążyć do zapewnienia kompensacji materialnej ze strony Państwa:

1. ofiarom, które doznały ciężkiego uszkodzenia ciała lub uszczerbku na zdrowiu fizycznym lub psychicznym w wyniku poważnych przestępstw,
2. rodzinie, a w szczególności osobom pozostającym na utrzymaniu ofiar, które poniosły śmierć lub które dotknęło kalectwo fizyczne lub psychiczne w wyniku